

שירה יכולה / עמיד עקיבא סגל

ההבטחה שב'גרילה תרבות'

בנובמבר 2007 התקיים אירוע הקראת השירה הראשון של קבוצת 'גרילה תרבות'. מלצירות "קופי טו גו", שפועל בכניסה לאוניברסיטת תל-אביב, פתחו במאבק נגד הנהלת בית הקפה, מאבק שכלל התאגדות המלצרות דרך 'כוח לעובדים' ודרישה לקבלת תנאי העסקה הוגנים. הנהלת בית הקפה סירבה לתנאים והעובדות פתחו בשביתה, שגררה ניסיון לפטר חלק מהעובדות. המהלך - שהיה שביתת המלצרים הראשונה בישראל - הסתיים בהצלחה ומרבית דרישות המלצרות התקבלו.

קשה לחשוב על הרבה מקומות סטריאוטיפיים יותר לקיום אירוע שירה מאשר בית קפה באוניברסיטת תל אביב, אך אותו אירוע בסוף שנת 2007 היה פתיחה לשישה-עשר אירועי הקראת שירה, שהאחרון בהם - במרץ 2011 - התקיים בשדרות ומטרתו היתה הבעת תמיכה במאבק העובדים הסוציאליים ותנאי העסקתם. בשנים אלו התקיימו אירועי גרילה תרבות שכללו הפגנה כהתנגדות לגירוש ילדיהם של עובדים זרים, התנגדות לפינוי כפר אל-עראקיב, נגד גדר ההפרדה באבו-דיס, תמיכה בעובדי מפעל אקרשטיין בירוחם, מחאה נגד ההתיישבות היהודית בשייח-ג'ראח והפגנה מול בנק ישראל בקריאה להעלאת שכר המינימום. גם במהלך "מחאת האוהלים" - פעלה קבוצת גרילה תרבות בכמה אירועים. בשנות פעילותה הוציאה לאור כמה אסופות שירה - שהאחרונה בהן היא **שירת האוהלים** בעקבות מחאת קיץ 2011.

אירועי המחאה של גרילה תרבות יחסו בעיקר אל הצד השמאלי של המפה הפוליטית. גם כשמשוררים שהזדהו כאנשי ימין השתתפו באירועים, היו אלו האירועים "החברתיים" שארגנו חברי הקבוצה. אבל טעות תהיה להתייחס אל גרילה תרבות רק כאל עוד גורם פוליטי שמאלי או קבוצת משוררי שמאל. גרילה תרבות היתה ניסיון לשינוי עומק בחברה הישראלית - בעולם השירה וגם בעולם הפוליטי. במובן זה, גם פעולות הקבוצה המתונות או אלה שאירעו תחת קונצנזוס רחב היו חלק מתפיסת עולם רדיקלית למדי. מתי שמואלוף, מיוזמי הקבוצה, אמר בריאיון לתוכנית 'שירת מחאה' (שהנחיתי יחד עם שלומי בן-עטר באוגוסט 2010): "אנחנו מביאים את השירים כהתנגדות למציאות שקורת בשטח. אנחנו מוציאים את השירה מהמקומות השבעים והבטוחים שלה בין משכנות שאננים לבית ביאליק ובודקים מה קורה לשירה כשהיא הופכת לאירוע של סולידריות עם מאבקים חברתיים."

לאחר מחאת קיץ 2011 התקיימו אירועים אירועים בודדים בלבד של גרילה תרבות, מעטים השתתפו ונעדרו מהם הברק, ההדר התקשורת והעניין שקדמו למחאה. כמה מן אירועים שתוכננו אף בוטלו. כך שלמעשה לאחר קיץ 2011 גרילה תרבות, במתכונת שבה הוקמה, חדלה להתקיים. לכן, למרות שהקבוצה לא פורקה רשמית, ולכאורה עדיין קיימת, אפשר לדבר עליה בזמן עבר.

למעשה הפכה גרילה תרבות להוצאת ספרים, שהוציאה לאור את ספרה של עדי קיסר **שחור על גבי שחור**. אך אי-אפשר ליצור קשר ישיר בין הקבוצה להוצאה. הן משום שלא כל חברי הקבוצה המקורית (והגמישה למדי) קשורים בהוצאה, והן משום שחברי הקבוצה המקורית של גרילה תרבות הקימו עוד הוצאות ספרים - למשל 'מעין' או 'עב'.

גרילה תרבות התנהלה אחרת מגורמים אחרים בעולם השירה. ללא יד מכוונת ברורה, ללא עורך הקובע מה ייכנס לאירועים ומה לא. חלק

מלבד התיאור היפה והמדויק של נוף המדבר (המשותף לרבים משירי האסופה) מתבלטת שורה ייחודית: "בקצה השקע הטקטוני פיתול חוות בודדים". העין החדה של המשוררת קולטת כמו במשקפת שדה "חוות בודדים" ו"צריף מסוגף", ו"ריח לחם בחלב". ובמיקרופון רגיש היא שומעת ממרחק "אדם מדבר לפרה, ברכות".

לא שמעתי קודם את שמה של תלמה דינשטיין. כשבדקתי מצאתי כי כבר פרסמה שני ספרי שירה, **טקסים אישיים** בספריית פועלים (2000) ו**אוד חזון** באבן חושן (2005), אך טרם קראתיים. ועוד פרט שצד את עיני (המעיד על טוב טעמה). השיר מוקדש לר' בליי משהו הדהר בזיכרוני. כלום אין זה המשורר האמריקאי רוברט בליי (Robert Bly) יליד 1926? אכן כן! נזכרתי שבמדורי משנת 2008 כתבתי על ספרו **אנשים כמונו** שתורגם בידי משה דור והופיע בהוצאת קשב לשירה. מתברר שגם תלמה דינשטיין תרגמה כמה משיריו. ברשימה ההיא כתבתי עליו בין השאר: "במבחר הזה אהבתי במיוחד את שירי מיניסוטה שלו. לכאורה שירי נוף פשוטים, אבל כמה אמנות גדולה התבוננות עמוקה משוקעת בהם. תמיד קינאתי במשוררים האמריקאים הגדולים, היודעים לתאר את הנוף הכפרי והעירוני של ארצם." לסיום הבאתי שם שיר קצר אחד בשלמותו, 'ברכבת'. הנה הוא:

ברכבת / רוברט בליי

שֶׁלֶג קָל יָרַד.

פְּסִי מְכוֹנִית פְּהִים מְגִיחִים וְנִעִים מִתּוֹךְ הַחֲשֵׁכָה.
אֲנִי לּוֹטֵשׁ אֶת מִבְּטֵי אֵל חֵלֶן הַרְכֵּבֶת הַמְּסַמֵּן בְּאֶבֶן
ךָ.

הַתְּעוֹרְרָתִי בְּמִיזוּלָה, מוֹנֵטְנָה, מְאֻשֶׁר לְגַמְרִי.

מאנגלית: משה דור

'גרילה תרבות' בפעולה, צילם דניאל עוז

מעט ממשוררי הדור הזה. בהשראת גרילה תרבות צמחו גם משוררים שלא בהכרח היו חלק מהקבוצה, כך למשל חברי ערספואטיקה (שקיבלו תמיכה משמעותית לפחות מחלק מאנשי 'גרילה') או קבוצת 'מאבק המשוררים' שחבריה הפכו את העיסוק במשוררים ושירה לתביעות מגוריות של "המשוררים".

מדוע דעכה פעילות גרילה תרבות לאחר מחאת קיץ 2011? אני סבור שיש לכך שתי סיבות עיקריות. הראשונה היא כי גרילה תרבות היתה חלק מגל חברתי שקדם למחאה זו וגם הביא אותה - מהיציאה לרחוב, שביטאה כמיהה להעצמה אזרחית רחבה. במובן זה גרילה תרבות לא היתה לבד והתקיימה במקביל אל מחאות חברתיות וגורמים פוליטיים שונים. מחאת קיץ 2011 הביאה למיצוי המחאות הללו ביציאתם של מיליון ישראלים לרחובות והקמת המוני אוהלים ברחבי הארץ. בין אם הצליחה ובין אם לא, המחאה ביטאה התפרצות של רגשות, דרישות וצרכים שקשה לשחזר או להצית שוב.

כמו כן, דעכה השאיפה למחאה בין השאר בשל האכזבה הגדולה ממחאת קיץ 2011 שלא הביאה איתה מהפכת צדק חברתית, שמהותה מעורפלת וכוללנית מדי, אשר למעשה אינה יכולה להתגשם אלא בחלומותיהם של מרקסיסטים ו/או נאיבים.

הסיבה השנייה היא אופייה של הקבוצה ושל חבריה, שהחלו כמשוררים צעירים ולא מוכרים שנוקקו לבמה חדשה לשירה. משוררים שרבים מהם הפכו למשוררים בולטים ובעלי נוכחות בעיתונות, בתקשורת בכלל ובעולם השירה והספרות. הם התבגרו - וקבוצה כגרילה תרבות נושאת בשורה של מחאה צעירה, שמבוגרים יכולים בדרך כלל רק להצטרף אליה - אך לא להיות יוזמיה.

בסיפור של גרילה תרבות יש מן התקווה, ההצלחה והייאוש. התקווה שבהקמת קבוצה המתאגרת את המציאות, ההצלחה שבהקמת דור חדש של משוררים המשפיע על עולם השירה, והייאוש מכישלון המחאה ואפילו מכך שכלל לא ברור אם היתה לקבוצה זו השפעה ממשית על סדר היום הציבורי בישראל. ייאוש זה מקבל משנת תוקף כאשר אלו שנחשבים ממשכי דרכה של הקבוצה ואת הבחירה של משוררי המחאה, של המשוררים הפוליטיים - נוקטים עמדה שאינה אלא עמדת שוליים, שלא יכולה ואף לא מתיימרת לשנות מציאות - אלא רק לעמוד כליצן חצר מול עולם שכבר אין להם כל שאיפה להשפיע עליו. ♦

ממשתתפי האירועים היו ידועים מראש, אך לא משום שבחרו אלא משום שהצהירו על כוונתם להשתתף. חלק מהמשתתפים הצטרפו לעתים בצורה ספונטנית לגמרי, במהלכם - והקראת השירים היתה לרוב בלתי מסודרת. באחד האירועים למשל, כללה ההקראה תקיעה בוובזלות מול משרדי בנק ישראל. גם ארגון האירועים ניתן לכל מי שבחר לארגן אירועים - ובתוך קבוצה בעלת גבולות גמישים למדי היו שלל מארגנים שארגנו שלל אירועים.

התנהלות זו של גרילה תרבות גררה לא מעט ביקורת. נטען נגד שהקבוצה מעודדת שירה רדודה, שחבריה בורחים משירה מעמיקה, שהשירה משמשת להם רק כלי לקידום מדיניות. אכן לא מעט מהשירים שהוקראו באירועי גרילה תרבות היו רדודים למדי, אבל כלל לא ברור שמדובר בשירים רדודים יותר משירים שהוקראו באירועים אחרים באותו זמן (כמו גם לפני ואחרי התקופה המדוברת) - למעשה בחינת משתתפי אותם אירועים מעלה פנורמה רחבה למדי של משוררים שעדיין פעילים, כמה מהם מההבולטים שבמשוררי ההווה, כולל כמה זוכי פרסים נחשבים או שלל כיבודי שירה שונים. בנוסף, וחשוב יותר, באסופות השירה שיצאו תחת גרילה תרבות אפשר למצוא לא מעט שירים מרשימים.

בין האסופות הללו אפשר למנות את אסופת *גרילה תרבות* שיצאה בשנת 2010 במקביל לאחד מגיליונות כתב העת 'דקה', את אסופת השירים *לצאת!* שיצאה ממש בימיו הראשונים של מבצע "עמוד ענן", את אסופת *שירה מפרקת חומה* שיצאה במקביל לגיליון 6 של כתב העת 'מעין' ואת *שירת האוהלים* - אסופה שיצאה במקביל למחאת האוהלים בקיץ 2011 תוך כדי המחאה (ושוב, בתוספת שירים, בכריכה קשה, מעט אחריה).

מה היתה שפעתה הציבורית של גרילה תרבות? האם פעילות הקבוצה הביאה לשינוי פוליטי או חברתי? כמה מחברי הקבוצה טענו כי פעילות הקבוצה הביאה לשינויים, כמו למשל העובדה שבעקבות ההפגנה לטובת מלצרות 'קופי טו גו' התקבלו מרבית דרישות המלצרות, וכי אחרי ההפגנה מול מפעל אקרשטיין בירוחם פוטר מנהל המפעל.

עם זאת, בהחלט ייתכן כי מדובר בעצם בצירוף מקרים אקראי, וכן גם אם הפגנות גרילה תרבות סייעו להעלות נושאים למודעות תקשורתית, הרי שלא היו מקרים שבהם הקבוצה יזמה מאבק ציבורי. בנוסף, מידת החשיפה התקשורתית והציבורית של פעילות גרילה תרבות היתה מוגבלת למדי, ופעילים חברתיים ופוליטיים לא תמיד הכירו (או מכירים) את הקבוצה ופעילותה.

אך למען האמת, השאלה כיצד השפיעה גרילה תרבות באירוע מסוים אינה השאלה הנכונה. גרילה תרבות לא היתה מפלגה או תנועה פוליטית מכוונת שינוי מוגדר, אלא קבוצה שמטרתה לקדם שינוי כולל בחברה הישראלית, ממש כפי שביקשו אנשי מחאת קיץ 2011. במובן זה אפשר לראות בגרילה תרבות אחד הגורמים שהכינו את השטח לקראת אותה מחאה משמעותית; אף שגם היא נידונה לכישלון - ולו בשל העובדה שציפיות השינוי החברתי היו כל כך עמוקות שבלתי אפשרי היה להגשימן במלואן.

בעולם השירה היתה לגרילה תרבות השפעה ברורה יותר. אחרי שנים שבהן שירה פוליטית קיבלה מעט מאוד מקום - ושירה חברתית עוד פחות - גרילה תרבות קידמה בפעילותה את האופן שבו נתפסת שירה פוליטית וחברתית. הן בכמה שהעניקה הקבוצה במיוחד לשירה זו, הן בכך שעודדה משוררים לכתוב שירים כאלה ולהציג את שיריהם הפוליטיים, והן באסופות שהוציאה, שפרסמו שירים פוליטיים, מחאתיים, חברתיים ואפשרה בכך לשירים להיכנס אל "ארון השירה העברי". מתוקף גבולתיה הגמישים יכלה קבוצת גרילה תרבות לכלול באירועיה השונים את מרבית המשוררים הפעילים היום; כך שאפשר לראות בקבוצה זו וברעיון שהניע אותה במה חשובה לצמיחתם של לא